

Verlangen en genot

De seksualiteit volgens Lacan^o

J. A. M. de Kroon*

D. SB₂ 3.0

In dit artikel wordt een uiteenzetting gegeven van de opvattingen van Lacan over de seksualiteit. De seksualiteit lijkt door Lacan verlaten te zijn; maar dat is maar schijn, want hij geeft de seksualiteit een belangrijke plaats in het leven. Zijn opvattingen over de seksualiteit zijn prikkelend en verrassend. Lacan ziet de seksualiteit als constitutioneel voor ons bestaan als sprekende wezens met een bewustzijn. Deze opvattingen zijn verwerkt in zijn ontwikkelingspsychologie.

Aanvankelijk heeft het kind een onbemiddelde duele 'relatie' met de moeder. Deze incestueuze situatie wordt doorbroken door de wet op het verbod van de incest, die door de vader gesteld wordt. Deze steller van de wet wordt ook wel de 'derde term' genoemd. Taal speelt in dit proces een belangrijke rol. Zonder taal geen psychische geboorte, zonder taal geen bewustzijn.

Ieder mensenkind streeft naar een herstel van de onbemiddelde relationele situatie, hetgeen uitgedrukt wordt in het verlangen. Het verlangen vindt zijn uitdrukking in de seksualiteit. Echter het verlangen kan nooit geheel bevredigd worden, maar wordt voortgestuwd langs een keten van momentane lustbevredigingen, die gezocht worden tot aan de dood.

Volgens Lacan bestaat het genot erin zichzelf als een verlangend wezen te ervaren en niet in het najagen van nog meer lustbevrediging.

Inleiding

Na zijn overlijden is de belangstelling voor Lacan in Nederland sterk toegenomen. Het lijkt erop dat interesse gewekt kan worden met de dood als be-

* Psychiater-psychotherapeut, Brandenburgstraat 1, 5402 KS Uden

^o geaccepteerd 11 juni 1987

taalmiddel. Dat geldt althans voor Nederland, want in Frankrijk is Lacan een begrip; hij wordt daar bejubeld en verguisd. De laatste jaren dringt Lacan ook door in wetenschappelijke publikaties uit de Angelsaksische wereld, waartoe ik gemakshalve Nederland ook reken.

In ons land blijft de interesse voor Lacan vooral beperkt tot filosofische kringen. Dat is begrijpelijk, maar niet geheel terecht. De Lacaniaanse meta-psychologie heeft m.i. een fundamentele betekenis voor de therapeutische praxis (de Kroon, 1985). Bovendien zijn de opvattingen van Lacan over de seksualiteit op zijn minst verrassend. Bij hem zal men tevergeefs zoeken naar een seksuele diëtiëk.

Het feit dat vooral filosofen geboeid worden door de ideeën van Lacan, kan verklaard worden door het samenkomen van twee wetenschapsgebieden in het Lacaniaanse discours*: de psychoanalyse en de linguïstiek. Op beide terreinen zijn de hedendaagse filosofen thuis.

In de Nederlandse psychotherapeutische praktijk bestaat weinig belangstelling voor Lacan. De voortreffelijke publikaties van Mooij (1975 en 1982) lijken hier weinig aan te verhelpen.

Bij Lacan is de seksualiteit niet iets dat op zichzelf staat, maar het is een facet van het leven. Soms lijkt het er zelfs op dat de seksualiteit uit het discours van Lacan verdwenen is. Zijn uitspraak 'Il n'y a pas de rapport sexuel' (Er bestaat geen seksuele relatie), is misleidend en moeilijk te doorgronden. Seksualiteit wordt gezien als een vormgeving van het verlangen, een verlangen dat echter nooit bevredigd wordt. Alleen de dood kan het verlangen tot zwijgen brengen. Seksualiteit en verlangen worden bij Lacan in verband gebracht met iets missen, een verlangen naar, een afstand hebben tot iets. Bovendien wordt zij in verband gebracht met het ontstaan van identiteit. Dit thema wordt uitgebreid besproken in dit artikel.

Dit artikel draagt een inleidend karakter met een bijzondere aandacht voor de seksualiteit. Het is opgebouwd uit drie delen, te weten: een eerste deel dat tracht een schets te geven van de context waarin Lacan zijn theorieën tot stand heeft gebracht. Het tweede deel gaat over de inhoud van deze theorie met name over de Lacaniaanse ontwikkelings-psychologie. Het derde deel gaat over de seksualiteit in engere zin.

Lacan en zijn context

Tot voor kort was het onbegrijpelijk dat er over iemand die de publiciteit niet

* Discours wordt doorgaans in het Nederlands vertaald met 'vertoog' en betekent het geheel van taalhandelingen waarbij het subject een bemiddelende rol speelt.

schuwde, zo weinig biografische gegevens bekend waren. Tot voor kort, want in 1986 verscheen er van de hand van Elisabeth Roudinesco een indrukwekkende 'Histoire de la psychanalyse en France' in twee delen, waarvan het tweede deel, bestaande uit een kleine 800 bladzijden, bijna geheel gewijd is aan Lacan (Roudinesco, 1986).

Jacques Lacan werd in 1901 geboren te Parijs. Hij studeerde aldaar geneeskunde, specialiseerde zich in de psychiatrie en schreef in 1932 zijn proefschrift: 'De la psychose paranoïaque dans ses rapports avec la personnalité' (Over de paranoïde psychose in relatie tot de persoonlijkheid). Tijdens zijn specialisatie in 'Sainte Anne' te Parijs raakte Lacan bevriend met Henry Ey, die bekende psychiatrische publikaties op zijn naam heeft staan en van wie gezegd wordt dat hij de Franse psychiatrie een menselijker gezicht heeft gegeven. Lacan sloot zich tevens aan bij de Surrealisten, die een bijzondere belangstelling aan de dag legden voor de droomtheorieën van Freud. De psychoanalyse is in Frankrijk relatief laat doorgedrongen. Zij werd beschouwd als een Joodse uitvinding. Het zeker voor die tijd spreekwoordelijke Franse antisemitisme heeft ertoe bijgedragen dat de psychoanalyse aanvankelijk verworpen werd. Niet in de laatste plaats door toedoen van Lacan is daar verandering in gekomen, maar dat is zeker niet zonder problemen tot stand gekomen.

In 1926 werd de 'Société psychanalytique de Paris' opgericht. Toch duurde het tot 1934 voordat Lacan zich opgaf als lid. In 1948 werd Lacan lid van de opleidingscommissie van de 'Société' en in 1953 directeur van dezelfde vereniging. Reeds toen al bestonden er ernstige tegenstellingen binnen de vereniging over de toelatingseisen; niet-medici werden geweerd uit de 'Société'. Lacan was in deze veel vrijzinniger en verliet de 'Société', niet zonder zijn eigen 'Société française de Psychanalyse' op te richten. Vanuit deze positie leverde hij felle kritiek op de meeste analytici van zijn tijd die Freud niet goed gelezen zouden hebben. Bovendien liet hij zijn strenge afkeuring horen over de Amerikaanse Ego-psychologie van o.a. Hartmann. Reeds op 35-jarige leeftijd deed Lacan een gooi naar internationale bekendheid op het XIVe Internationale Congres van de Psychoanalyse met zijn lezing over 'Le stade du miroir'*. In 1953 begon Lacan met zijn 'Séminaires' die later zo beroemd zijn geworden en sterke aantrekkingskracht hadden op de intelligentia van Parijs. Nadat bekend werd dat de 'Société' niet toegelaten werd tot de 'International Psycho-Analytic Association' en een groot aantal leden van de 'Société' akkoord ging met de voorwaarden

* De volledige titel luidt: 'Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je' (Het spiegelstadium als vormer van de Ik-functie) uit de *Ecrits* (Lacan, 1966).

van de 'Association', verliet Lacan de 'Société' en richtte in 1964 de 'Ecole freudienne de Paris' op. Er leek een rustige tijd aangebroken te zijn. Echter Lacan ging zich in toenemende mate ergeren aan zijn leerlingen die zich als Lacan gingen gedragen en hem als een goeroe gingen beschouwen. Een jaar voor zijn dood in 1981 hief hij de 'Ecole de Paris' op en installeerde een nieuwe psychoanalytische vereniging: 'La cause freudienne'.

Een ander fundament dan de psychoanalyse waarop het denken van Lacan is gebaseerd is de linguïstiek. In Frankrijk is de structurele linguïstiek van groot belang (geweest) voor tal van wetenschapsgebieden zoals de geschiedenis en de filosofie bij Foucault, de antropologie bij Lévi-Strauss en niet in de laatste plaats de psychoanalyse. Een en ander is terug te voeren op de 'Cours de linguistique générale' van Ferdinand de Saussure, een boek dat na zijn dood werd uitgegeven in 1916 (de Saussure, 1916). Voor Lacan was de linguïstiek een instrument om binnen de psychoanalytische theorievorming de strijd aan te binden tegen de metafysica. De stap vanuit de psychoanalyse naar de linguïstiek is niet zo verwonderlijk wanneer men bedenkt dat het medium waarlangs de analyse verloopt, de taal is. Volgens Lacan wordt het subject in staat gesteld om zich een identiteit te verwerven door zich in te voegen in de taal. Door steeds meer terrein te winnen op de taal zal het groeiende kind zich steeds meer bewust worden van de dingen om hem heen en van zichzelf. Tegelijkertijd met het ontstaan van het bewuste ontstaat het onbewuste, dat gestructureerd is als een taal, aldus Lacan. Het wordt tijd om de ontwikkelingspsychologie van Lacan uiteen te zetten.

De structuur van de psyche in ontwikkeling

Dat Freud een kind van zijn tijd was mag blijken uit o.a. de terminologie waarmee hij de menselijke psyche beschreef. Deze zgn. topologieën werden door Lacan niet overgenomen. Hij maakte een nieuw onderscheid: het imaginaire, het symbolische en het werkelijke en noemde deze tezamen 'de structuur'.

Om de seksualiteit van de mens te traceren zullen wij het kind volgen in zijn ontwikkeling waar op een zeker moment sprake is van seksueel gedrag. Wij zullen zien dat seksualiteit bij Lacan zich zeker niet alleen beperkt tot de genitale seksualiteit in engere zin. Het is de verdienste van Lacan geweest dat hij aan de door het kind bevoorrechte objecten zoals borst, uitwerpselen en penis, die bij Freud centraal staan, twee andere objecten heeft toegevoegd: de blik en de stem. Hierna zullen wij zien welke betekenis dit heeft. Lacan beschrijft het kind als een biologisch wezen dat in relatie

staat tot zichzelf, tot de moeder in de symbiotische positie en tot de vader, die de symbiose openbreekt en daardoor een psychisch zelfstandig leven van het kind mogelijk maakt. Er worden twee fundamenteel verschillende fasen onderscheiden in de ontwikkeling van het kind: het spiegelstadium en het oedipale stadium. Het zal niemand verbazen dat het ene stadium in verband gebracht wordt met de blik (*le regard*) en het andere met de stem (*la voix*). Lacan wijst er met klem op dat zowel de imaginaire orde (spiegelstadium) en de symbolische orde (oedipale stadium) deel blijven uitmaken van ons bestaan, ook wanneer wij deze fasen reeds lang gepasseerd zijn.

De imaginaire orde, het spiegelstadium

Henri Wallon (Wallon, 1949) heeft een studie gemaakt van het gedrag van een kind voor de spiegel. Volgens hem zou het kind het beeld van een ander eerder herkennen dan zijn eigen beeld. Later herkent het kind zichzelf in zijn spiegelbeeld. Het kind 'denkt' dat het op twee plaatsen tegelijkertijd is; daar waar het zich voelt van binnen uit en daar waar het zichzelf ziet in de weerspiegeling. Lacan vat dit spiegelgedrag op als een identificatieproces in de traditionele psychoanalytische zin (Lacan, 1966). Deze primaire identificatie van het spiegelstadium staat model voor alle andere identificaties. Lacan merkt op dat deze identificatie gepaard gaat met een zekere vervreemding; er is een afstand ontstaan tussen het subject en zijn (spiegel)beeld. Echter zonder deze vervreemding komt er geen identiteit tot stand. In het spiegelstadium zijn het zelf en het spiegelbeeld onderling verwisselbaar, zij zijn identiek, zij vallen met elkaar samen. Volgens Lacan moet de spiegel opgevat worden als een metafoor van de ander. Slechts een buitenstaander vermag deze verstikkende spiegelsituatie te doorbreken. Deze buitenstaander, ook wel de derde term genoemd, is de vader. Hij symboliseert de wet die de incestueuze relatie tussen moeder en kind verbiedt en de symbiose openbreekt. Tegelijkertijd met het stellen van de vaderlijke wet wordt het kind in de gelegenheid gesteld om de symbolische orde binnen te treden, d.w.z. gebruik te maken van de taal, de bemiddelaar van de verlangens van menselijke wezens.

De symbolische orde, het oedipale stadium

Evenals in het spiegelstadium treedt tijdens de overgang naar de symbolische orde een identificatie op die eveneens met een vervreemding gepaard gaat. Deze identificatie is een identificatie met de derde term, met de Ander. De zojuist genoemde vervreemding die onlosmakelijk verbonden is met de identificatie schept een afstand tussen subject en object, maar reikt tevens een instrument aan om deze afstand te overbruggen. Bedoeld wordt

de taal die de relaties tussen de objecten bemiddelt. Met het gebruikmaken van de taal is het subject in staat om 'ik' te zeggen; het verwerft een bewustzijn. Zoals iedere bovenkant een onderkant heeft, zo heeft het bewustzijn ook zijn pendant in het onbewuste. Gelijktijdig met de terreinwinst van het bewustzijn, breidt het onbewuste zich uit. De onmiddellijke duele relatie tussen moeder en kind zoals wij die kennen tijdens de symbiotische fase, gaat verloren door de benoeming ervan. De vader speelt hierbij een bepalende rol. Hij breekt de onmiddellijke relatie tussen moeder en kind open door de wet te stellen. Narcistische moeders zullen de vader niet erkennen als de steller van de wet en de symbiotische relatie met het kind continueren met de desastreuze gevolgen van een persisterende psychotische structuur bij het kind. Het kind is aanvankelijk 'le désir de la mère', het object van verlangen van de moeder, zoals de fallus. Het kind is de fallus geworden. Later worden zowel het kind als de moeder geconfronteerd met het incestverbod in de vorm van de vaderlijke wet; 'le nom du père'. Lacan noemt deze gebeurtenis de castratie; de castratie van de fallus, het object van verlangen van de moeder. Men moet begrijpen dat deze termen metaforisch opgevat dienen te worden. Het verlangen van de moeder wordt met de castratie weer gericht op de vader. Het kind heeft inmiddels zijn 'object' verloren en blijft achter met het verlangen naar het symbiotische paradijs.

Worden deze precare hindernissen genomen, dan treedt het kind binnen in de wereld van de taal, de cultuur, van de symbolische orde; de psychologische geboorte is daarmee een feit geworden.

Misschien wordt nu al enigszins duidelijk wat Lacan bedoeld heeft met de uitspraak dat er geen seksuele relatie bestaat. Immers de relatie wordt bemiddeld door de taal en de rest is een illusie.

Seksualiteit, behoefte en verlangen

Het verlangen

Tweemaal identificeert het kind zich met iets dat buiten hem is en tweemaal ontstaat er een zekere afstand. Lacan noemt het tekort dat daarbij optreedt 'le manque' of ook wel 'le manque à être'. Wat betekent dit? Om dit te begrijpen zullen wij Lacan volgen wanneer hij spreekt over het androgyne wezen zoals dat geportretteerd staat in het 'Symposion' van Plato (Lacan, 1966). Op bevel van Zeus splitst het androgyne wezen zich in twee seksuele wezens, die hevig naar elkaar verlangen om de uitgangspositie te herstellen. Tevergeefs, want dit is niet meer mogelijk. Een flauwe herinnering aan de androgyne situatie wordt gewekt tijdens de coïtus. Lacan vergelijkt deze scheiding met de avonturen van het kind. Eerst wordt de pasgeborene bij

het klieven van de navelstreng losgerukt van de placenta, hij wordt gescheiden van een deel van hemzelf. Later wordt het kind beroofd van een belangrijk deel van zijn wereld, de moeder. Het tekort aan het moederlijke deel vindt zijn uitdrukking in de drift, die aanzet tot het herstellen van de uitgangssituatie. Echter de drift wordt ingetoomd door de grenzen van het eigen lichaam. De drift wordt langs de erogene zones naar buiten gekanaliseerd. Lacan neemt deze Freudiaanse draad op en werkt haar uit in de metafoor van de fallus. Het kind verlangt de fallus te zijn voor de moeder, de aanvulling van haar tekort. De vader verhindert deze niet-levensvatbare idylle door zowel het kind, de moeder, als de fallus de plaatsen te geven die hen toekomen. Aldus Lacan.

Het verlangen is altijd een verlangen naar, waarbij het eindpunt nooit wordt bereikt, omdat het gebaseerd op een gemis dat reeds bij de geboorte aanwezig was. Het gemis is een permanente wondeplek die met telkens nieuwe verlangens wordt afgedekt. Onder het tijdelijk bevredigde verlangen blijken telkens nieuwe verlangens te schuilen. Het verlangen wordt onophoudelijk voortgestuwd langs een keten van momentane kristallisatiepunten.

Het verlangen kan zich uitdrukken in de taal, maar het is gedoemd om zich te blijven herhalen, omdat het verlangen niet volledig uitgedrukt kan worden in de taal. Immers het woord valt niet samen met hetgeen het aan wil duiden.

Seksualiteit

Wat weten wij behandelaars van de seksualiteit? Niet veel! De bibliotheken vol met statistische gegevens vermogen onze onwetendheid op dit terrein niet te verhullen. Wij hebben geleerd dat goed functionerende organen zwijgen: 'The healthy body is in silence'. De medicus komt in actie wanneer een orgaan de euvele moed heeft om zich te manifesteren. Dat geldt ook voor de seksualiteit: het onwillige lid dwingt de man om naar de dokter te gaan. De arts krijgt door deze gang van zaken een vertekend beeld van de seksualiteit. Kan hij de vraag beantwoorden of er zoiets bestaat als een normale seksualiteit? Blijft deze seksualiteit beperkt tot zekere in het oog springende organen? Indien alleen de problematische seksualiteit zich aandient bij de medicus, kent de normale seksualiteit dan geen verhaal? Het tegendeel is waar, zoals wij maar al te goed weten van de erotische literatuur. Helaas toont de wetenschap daar maar weinig belangstelling voor.

De ontdekking door Freud (Freud, 1905) van de kinderlijke seksualiteit stuitte indertijd op veel weerstand. Immers iedereen kon toch zien dat de kinderziel onschuldig is en bovendien kon niemand zich toch herinneren in

zijn vroege kindertijd ooit seksuele verlangens te hebben gekoesterd. Echter de eerste patiënten die in analyse gingen, zoals Anna O., vertelden over hun vroegkinderlijke seksuele ervaringen. Eveneens werd Freud bevestigd in zijn theorieën over de seksualiteit van het kleine kind door de fobische klachten van 'de kleine Hans' (Freud, 1909). Deze vijfjarige jongen had, zoals zijn vader aan Freud vertelde, een fobie van onmiskenbare seksuele herkomst. Het verband tussen de angst voor paarden en zijn seksuele verlangens moest door Freud gelegd worden. Freud behandelde de kleine Hans voor zijn fobische klachten door de vader pedagogische aanwijzingen te geven. Dit is eens te meer een bewijs dat Freud minder dogmatisch was dan vele van zijn volgelingen voor wat de setting van de behandeling betreft.

Beetje bij beetje heeft Freud een theorie van het psychisch 'apparaat' gemaakt, een theorie die stoelt op dynamische en genetische uitgangspunten. Uiteindelijk mondde zijn arbeid uit in een machtig bouwwerk, waarin alles met alles samenhangt. In dit bouwwerk was nog ruimte genoeg om verder te metselen en te timmeren, zoals Lacan dat later ook gedaan heeft.

Lacan heeft altijd beweerd dat hij Freud letterlijk op de tekstuele voet gevolgd heeft. Hij hief zelfs zijn eigen 'Ecole freudienne de Paris' op toen hij merkte dat zijn 'leerlingen' zich veeleer als 'Lacanianen' dan als 'Freudianen' gedroegen. Voor wat de driftleer betreft denk ik dat Lacan toch een andere koers gevaren is dan Freud. Lacan onderscheidt de behoefte, het vragen en het verlangen. De behoefte behoort tot het biologische terrein van het organisme. Het nadert m.i. het meest de idee van de drift bij Freud. Het vragen laat zich onderscheiden naar inhoud en vorm. De inhoud van de vraag wordt uitgedrukt in de taal en is derhalve cultureel bepaald. De vorm van het vragen duidt een interactie aan; een beroep doen op de ander om mij te geven wat ik tekort kom; de liefde van de ander, de pleister op de wondeplek, die ontstaan is bij de scheiding van mij van mijn moeder. Het verlangen heeft een dubbele betekenis: het is zowel een verlangen van de Ander als een verlangen naar de Ander. 'Le désir de la mère' (het verlangen van/naar de moeder) kent twee richtingen: het beminnen, en het bemind worden. Het verlangen heeft tegelijkertijd zijn oorsprong in het zijnstekort ('le manque à être') en in het vragen om liefde. Het verlangen bij Lacan is wel heel iets anders dan de drift bij Freud. De drift-bevrediging vermag geenszins het zijnstekort teniet te doen. Lacan vat dit samen door te zeggen dat het verlangen het zijnstekort uitdrukt onder telkens verglijdende vragen (cfr. de metonymie*). Het zijnstekort wordt door Lacan gesymboliseerd

* Metonymie: taalkundig procédé waarmee men het effect uitdrukt door zijn oorzaak te noemen, het geheel door het deel. B.v.: Ik drink bourgogne. Bourgogne is een landstreek.

door de fallus, het teken van het ontstaan van het verschil der seksen.

In 'Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse' (De vier fundamentele concepten van de psychoanalyse**) (Lacan, 1973) zegt Lacan dat de werkelijkheid van het onbewuste de seksuele werkelijkheid is. Het verlangen verbindt het onbewuste met de seksuele werkelijkheid. Het verlangen vindt zijn uitdrukking in het verhaal (discours), het verhaal dat het verlangen tegelijkertijd onthult en verhult. Wanneer Lacan het prisma toeschrijft aan het symbolische, aan het verhaal, bedoelt hij dan hetzelfde als Freud, die het prisma verleende aan de seksualiteit? Ik meen dit te moeten betwijfelen.

Heeft Lacan afscheid genomen van de seksualiteit? Men zou dit kunnen veronderstellen wanneer men zijn uitspraak hoort: 'Er bestaat geen seksuele relatie'. Dit is echter misleidend. Bij Lacan is de seksualiteit geen fysiologie van de geslachtsorganen of een verkenning van de lotgevallen van de seksuele energie, maar bij hem wordt de seksualiteit gezien in het perspectief van het gemis en het verlangen.

Lacan ziet ernstige psychische stoornissen zoals de psychose, enerzijds als een afwezigheid van het verlangen (cfr. het apathisch syndroom bij de 'schizofrenie') en anderzijds als een miskenning van het fundamentele gemis zoals uitgewerkt in de idee van de verwerping (la forclusion*) zoals die tot uiting komt bij de hallucinatie en de waan. In deze zin is de seksualiteit voortdurend aanwezig in het werk van Lacan. In de seksualiteit vindt het verlangen voortdurend zijn uitdrukking, maar het verlangen bereikt nooit zijn doel en moet derhalve in de actualisering door de seksualiteit als een illusie opgevat worden.

Het seksueel gedrag van het kind roept reacties op uit de omgeving, met name van de ouders die de taak hebben om hun kind op te voeden. Er zijn mensen die beweren dat wanneer het kind tijdens de opvoeding een strobreed in de weg gelegd wordt deze kleine mens later een neurose of een psychose zou krijgen. Dat zou a fortiori gelden voor seksuele frustraties. Zo kon het gebeuren dat er profeten opstonden, om de seksuele bevrijding te verkondigen. Echter deze vrijheid is een pseudo-vrijheid. Bij het verwerven

** Colleges (Séminaires) gegeven in 1964, in 1973 uitgegeven.

* Voluit: 'La forclusion du nom du père', de verwerping van de naam van de vader, d.w.z. de verwerping van de wet die de incest verbiedt; bij een verwerping van de naam van de vader persisteert de idylle van de symbiotische situatie met desastreuse gevolgen voor de psyche van het zich ontwikkelend kind, m.n. een psychotische structuur.

van vrijheid in psychologische zin, doet zich de paradoxale situatie voor dat vrijheid wordt verworven door zich te onderwerpen aan regels. Dat geldt ook voor de seksualiteit. De voor de psychische ontwikkeling noodzakelijke verdringing is niet het gevolg van (seksuele) onderdrukking. De verdringing maakt deel uit van het onbewuste en komt tot stand door conflicten binnen de psyche. Lacan acht het inzake de seksualiteit beter om uit te gaan van de psychoanalyse, die de verdringing en het onbewuste centraal stelt, dan uit te gaan van het gezichtspunt dat de maatschappij als vertrekpunt neemt; een maatschappij die repressief of permissief is ten aanzien van seksualiteit. Ook in een niet-repressieve maatschappij zal de seksualiteit een verre van eenvoudige aangelegenheid zijn.

Het wordt tijd om iets over het genot te zeggen. De termen lust en genot worden doorgaans door elkaar gebruikt. Freud definieerde lust als een reductie van spanning, als afvloeien van energie, terugkeer naar het nulpunt, naar het levenloze, naar de dood (Freud, 1920).

Men kan zich hierbij afvragen wat de spanning betekent die aan de ontspanning voorafgaat; is de spanning een vorm van pijn die zo snel mogelijk ongedaan gemaakt moet worden, of is deze spanning een soort opwinding die tot bedaren gebracht moet worden? Immers tijdens het orgasme wordt deze spanning verminderd en gaat niet zelden vergezeld van de doodswens. De Fransen spreken in dit verband van 'la petite mort', de kleine dood.

De voorafgaande spanning is dus een teken van leven. Het subject geeft een teken van leven omdat het verlangend is. Men geniet van het zich levend voelen; men herkent zichzelf als een verlangend wezen. Dat is dus genot; zichzelf als een verlangend wezen ervaren. Wellicht kunt u zich voorstellen dat er mensen zijn die verkiezen dit genot te bewaren in plaats van het risico te lopen dit genot te verliezen voor een vluchtig 'pleziertje', zelfs wanneer dit genot verbonden is aan ongenoegens.

In deze optiek komen frigiditeit en impotentie in een geheel ander licht te staan.

Zo zijn wij uiteindelijk toch weer beland in de spreekkamer van de arts die zijn patiënten met seksuele klachten aanhoort, maar hopelijk met andere oren na het vernemen van dit verhaal.

Literatuur

Freud, S. (1905). Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie. In: *Gesammelte Werke*, band 5, 1952, Imago publishing, London.

- Freud, S. (1909). Analyse der Phobie einer fünfjährigen Knaben. In: *Gesammelte Werke*, band 7, 1952. Imago publishing, London.
- Freud, S. (1920). Jenseits des Lustprinzips. In: *Gesammelte Werke*, band 13, 1952. Imago publishing, London.
- Kroon, J. A. M. de (1985). Lacan en zijn terugkeer naar Freud. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 11: 313-326.
- Lacan, J. (1966). *Ecrits*. Le Seuil, Paris.
- Lacan, J. (1973). *Le séminaire, Livre XI: Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse, 1964*. Le Seuil, Paris.
- Mooij, A. W. M. (1975). *Taal en verlangen, Lacans theorie van de psychoanalyse*. Boom, Meppel.
- Mooij, A. W. M. (1982). *Psychoanalyse en regels*. Boom, Meppel.
- Roudinesco, E. (1986). *Histoire de la psychanalyse en France, 1, 2*. Le Seuil, Paris.
- Saussure, F. de (1916). *Cours de linguistique générale*. Payot, Paris.
- Wallon, H. (1949). *Les origines du caractère chez l'enfant*. Quadrige/P.U.F., Paris.

Summary

Desire and delight. Sexuality according to Lacan

In this article the author gives a survey of the ideas on sexuality by Lacan. These ideas are stimulating and surprising. It seems to be that Lacan abandoned sexuality, but nothing is further from the truth. For him sexuality is constitutional for humans as speaking beings with a consciousness. In the genetic psychology of Lacan sexuality plays an important role. The incestual symbiotic relationship between mother and child must be stopped by a third person: the father. When the child remains the object of desire of the mother, this symbiotic situation is not viable for the subject! Each subject continues desiring to return to the dual situation. This desire is expressed in sexuality. However desire cannot totally be satisfied, but is driven along a chain of delight. For Lacan delight is to experience of oneself as a desiring being and not to pursue more satisfaction.